

УДК 133.2:821.161.2

**ЯНКО Жанна** – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, 82100, Україна ([zhane.ya@gmail.com](mailto:zhane.ya@gmail.com))

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-9323-0160>

**DOI:** <https://doi.org/10.24919/2522-4700.36.154301>

## **ТВОРЧА УЯВА ТА ПРОЦЕС ХУДОЖНЬОГО ПІЗНАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЙСНОСТІ**

**Анотація.** У статті зроблено спробу з'ясувати діалектичний зв'язок творчої уяви та образно-естетичних аспектів аналізу у контексті пізнання соціальних реалій і трансформації їх у художній твір. Акцентується увага на ірраціональних чинниках мистецького пізнання соціальних фактів. Зауважується, що художній процес – це активна пізнавальна діяльність, яку здійснює митець. Результатом соціального пізнання є з'ява нового художнього світу, який твориться ірраціональними та свідомими засобами. Чуттєво-естетичне пізнання художньої реальності реконструює соціокультурну дійсність і конструює нове уявлення про неї.

**Ключові слова:** творча уява, художній твір, художнє пізнання, соціальне пізнання, соціальні реалії, творчий процес, соціокультурна дійсність.

**Постановка проблеми.** Процес пізнання соціокультурної дійсності можливий засобами художності. У сучасному науковому дискурсі проблема соціального пізнання, творчого процесу, сприйняття мистецького літературного твору досліджується вельми активно крізь призму постмодерністської парадигми. Зокрема, пильну увагу до означеного кола проблем виявляють не лише філософи, але й психологи, педагоги, лінгвісти, літературознавці та ін. Вивчення феномену творчої уяви справді дотичне до різних галузей знань, що сприяє вияву його багатства розу-

міння та тлумачення. Художній твір є результатом соціально-культурних пошуків і візій, що специфічно відображає реальні процеси дійсності та водночас постає оригінальним чинником уявлень про можливе майбутнє. У процесі соціального пізнання художній твір можна тлумачити як активну функціональну його складову; бо саме в духовному житті суспільства виявляється активність творчої уяви, художнього мислення, художньої свідомості, що віднаходить своє втілення, свою реалізацію, своє продовження, своє нове життя у новій артистичній картині світу.

Стаття є складовою кафедральної наукової теми «Діалектика духовних процесів: методологія теоретичного розуміння» кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного ДДПУ імені Івана Франка.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Символ – знак, образ, що акумулює у собі знакову семантику, сповнену глибокого художнього та соціального змісту. Символ належить конкретному суспільству і виявляє парадигму мислення представників окремого суспільства та усього людства загалом. Уявлення про структуру символу може виникнути внаслідок кумуляції тих етнонаціональних образів, які у історико-культурній взаємодії переливаються один в один і накопичуються як сукупний, цілісний доробок. Поза цариною простору, поза конкретними соціальними реаліями та умовами ці явища духовного життя суспільства не мають сенсу, оскільки немає рації в їх абстрактному існуванні, відірваному від дійсності. Архетип, міф і символ існують в реальному житті й осмислюються філософами, культурологами, письменниками та поетами, що виявляється у текстах, словах, поняттях, образах, художній мові, художніх творах, вербально та невербально. Вербальні засоби мови важче розпредметнити чи зіставити із фактами та явищами соціальної дійсності, але в результаті можна отримати повнішу, детальнішу картину дійсності, її атмосфери, ніж у результаті вивчення невербальних явищ, які спершу є промовистими, а згодом втрачають свою актуальність, а отже, і зміст, який потім складно відновити (відтворити) за зовнішніми ознаками. Реалізація й актуалізація архетипу, міфу та символу допомагає створенню семантично багатих і розмаїтих, енергетичних та ідеально-взірцевих образів дійсності. Названі модули утворюють конкретні прототиipi і забезпе-

чують розвиток суспільства через діалог (взаємодію) між ними самими. Специфіка розпредметнення вербальних та невербальних засобів інформації нерозривна із психічною діяльністю людини, її душею. Раціональне осмислення слова є складним процесом, у якому не можна обійтись без сфери чуттєвої: логічні конструкції як вищий інтелектуальний вияв у генезі виникають значно пізніше, ніж заявляють про себе різновиди чуттєвості. Глибокий аналіз цих проблем подає В. Скотний у монографіях «Раціональне та ірраціональне в науці й освіті» [12] та «Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному» [13]. О. Павлова розглядає продуктивну уяву як образ космогонічної сили міфу [10]. Досліджуючи продуктивну уяву в естетиці І. Канта О. Смігунова стверджує, що художня творчість здатна виводити за обрії, у царину трансцендентальну, водночас спираючись на свою людиновимірність. До появи мистецького твору спричиняється «невимушена діяльність таланта-генія» [14, с. 8].

Знана сучасна дослідниця філософії феномену слова Т. Біленко стверджує, що «екзистенційний аспект – єдино можливий для суб'єктів у контексті свідомої взаємодії сьогодення» [1, с. 21].

Слушним вважаємо твердження В. Дудурича, що «образ – це певні окремі елементи, які мають зв'язок», а «схема... складається з образів, але на трансцендентальному рівні, вона “знімає” образи у собі, втілюючи абсолютно новий предмет» [3, с. 88].

К. Вавжонковський пояснює роль уяви у житті людини, і як її розумів Дж. Піко делла Мірандола. Спочатку аналізується когнітивна функція уяви, згодом розглядається її місце у розумовій діяльності, її оманливий характер та здатність спричинити емоційні стани. Дослідник називає способи контролю уяви розумом та варіанти їхнього використання людиною у своїх цілях [22].

Ю. Павлов пропонує застосовувати синергетичну модель пізнання соціокультурної реальності [9]. О. Ткачук звертається до проблеми місця уяви у творчій діяльності та до проблеми вивчення механізмів творчого мислення, спираючись на психолого-педагогічну наукову царину [16]. Авторка досліджує взаємозв'язок і розходження уяви з уявленням, сприйняттям та мисленням.

Н. Мрака, аналізуючи роль творчої уяви та інтуїції у літературній діяльності, розглядає антиципаційну функцію уяви, що виявляється у попередній налаштованості до діяльності [5]. Тоб-

то можемо погодитись із творчим натхненням та соціальною заангажованістю мистця.

**Мета статті** полягає у з'ясуванні ролі феномену творчої уяви у контексті соціального пізнання соціокультурної дійсності засобами художньої творчості.

Методологічний апарат багатьох впливових соціально-філософських концепцій побудований на категоріях дух, архетип, міф, традиція, символ, образ, знак тощо (Е. Кассіерер, М. Мамардашвілі, К. Свасьян). Фундаментальними модусами духовного життя суспільства, які існують та виявляються в художній літературі, є архетипний, міфологічний та символічний. Архетипи – це схеми людського суспільного духу, або сталі, найтиповіші тенденції чи способи світорозуміння, що існують як традиція та передаються з покоління в покоління (К.Г. Юнг і його концепція колективного безсвідомого). Осмислення актуалізованого архетипу – це крок у минуле, це повернення до найдавніших рис духовності; завдяки існуванню архетипів у людині будь-якої епохи існує архаїчне уявлення, у буденному житті воно відсунуте на задній план раціоналізмом.

Одним із перших продуктів людської уяви став міф, який синкретично поєднує у собі «другу реальність» та вигадку про реальність. Міф є справжньою картиною світу для його творців та художньо-образною системою уявлень про дійсність (минулу, наявну й актуальну, а також майбутню-можливу) у мистецтві.

Б. Стрикалюк, аналізуючи філософію Шопенгауера, услід за мислителем стверджує, що світ є його уявою, оскільки «це справжня істина, що має силу для кожної пізнавальної і живої істоти». Бо для цієї істоти, що бачить, намагається осягнути об'єктивний матеріальний світ постає як уява» [15]. Слушно, що заслуговують уваги гносеологічні ідеї Шопенгауера щодо розуміння світу як уяви. Мислитель пропонує власну інтерпретацію розуміння знання та істини. «Світ відноситься до людини як її невід'ємна частина», бо «іншого світу існувати не може на відмінну від істини, яка подається в людській уяві. Тобто це може означати лише одне: в об'єктивному світі людина не може мати якісь об'єктивні знання. І істина в об'єкті не може бути розглянута як знання цього об'єкта» [15].

Г. Носова, аналізуючи життя міфу в сучасних умовах, стверджує, що «міф виявляє та являє собою основний принцип розвитку дійсності, а саме те, що виміри предмету, метависловлювання про предмети як елементи функціонування предметів починають жити самостійним життям, стають окремими предметами або об'єктиваціями» [8]. І далі дослідниця доводить, що «коли свідомість втрачає первісну міфічність, досвід трансценденції і перетворюється у формальну зв'язність культури, місце міфу як чистої трансценденції займають метафізичні структури, свідомі, утворення, необхідні для оперування емпіричними об'єктами, промовлені та опредмечені, обмежені умовами сприйняття, у випадку міфу, об'єктивовані, різноманітними антропоморфними та емоційними реакціями на дійсність, несвідомими формами орієнтації» [8].

Поділяємо думку Канта, а також інтерпретацію О. Смігнувої, що творча діяльність як специфічно людська ґрунтується на довільній грі-взаємодії пізнавальних здібностей мистця, а саме – уяви та розсудку. Художній твір у сприйнятті реципієнта-читача «породжує відчуття незацікавленого задоволення від усвідомлення чисто формальної діяльності» [14, с. 8].

«За своєю граючою схемою уява створює “живе ціле культури”. Існування культури здійснюється за межами емпіричних форм сприйняття, за межами “тут і тепер”, а тому породжує “реалізм уяви”. Реальне з уявним створює трансцендентальну єдність. Трансцендентальний схематизм стає породжуючою матрицею правил культуротворення. Роль уяви також полягає у посередницькій функції між людиною і створеною нею культурою, яка сприймається окремим суб'єктом як відчужена “надлюдська” сила» [10, с. 12]. Авторка розглядає «рух філософської думки стосовно розуміння місця уяви в структурі людських здатностей і розкриває обмеженість психологічного та гносеологічного вимірів розуміння феномену уяви як відтінку вищої пізнавальної здатності (мислення чи чуттєвості, відповідно до вихідної позиції сенсуалізму чи раціоналізму). Проблематизація уяви пов'язана з подоланням абсолютизації гносеологічної модальності досвіду свідомості, розгляд її природи як прозорої для самої себе

(що не враховувало свідомо-несвідому дію уяви), а відношення здатностей людини (мислення і чуттєвості) – як амбівалентного» [10, с. 6].

Несвідоме (психічне, у т.ч. уява) та свідоме постають найскладнішою дилемою у теорії пізнання. Погоджуємося з думкою Девіда Чалмерса: «Нема нічого, що ми б знали більш безпосередньо, ніж свідомий досвід, але немає нічого, що було б настільки важко пояснити» [19, с. 301]. Цей сучасний дослідник проблеми свідомості запропонував нередуктивну теорію, засновану на принципах структурної когерентності та організаційної інваріантності, що виявляються у двоаспектному баченні інформації. Легкі проблеми свідомості – це ті, які здаються безпосередньо сприйнятливими для стандартних методів когнітивістики, тобто за допомогою яких феномен пояснюється кризь призму обчислювальних чи нейронних механізмів. Важкі проблеми – це ті, які чинять опір попереднім методам.

Будь-який художньо вартісний твір нерозривно пов'язаний з соціокультурними чинниками, з «духом часу», із загальними та суб'єктивними уявленнями про існуючі реалії та про саму людину. Л. Димитрова слушно наголошує детермінанти філософської рефлексії, зокрема, що «у філософії історії здійснюються в латентному або ж в явному вигляді спроби дати відповіді на найактуальніші, найжагучіші запитання людського буття в бурхливому потоці історії. По-друге, гносеологічній, когнітивній процедурі піддається сама сутність людини, в якій природне інтерферує з соціальним. По-третє, осягнення історичних реалій в філософському ракурсі породжує надію на можливість прогнозування подальшої ходи історичних процесів» [2, с. 194].

І. Франко як суб'єкт соціального пізнання оперує фактами, об'єктивними реаліями (частиною яких є сам), звертається до літературних текстів своїх сучасників, опирається на власний практичний досвід, переконання, здібності, талант. Не останню роль у процесі відтворення фактів життя та їх втілення в художньому слові (чи взагалі засобами мови) відіграє індивідуальна свідомість автора. Чільне місце в процесі соціального пізнання займає духовний світ інтерпретатора (яким є письменник) фактів дійсності; глумачення великою мірою залежить від особистості митця [18].

Т. Нагель, досліджуючи питання «на що схоже бути кажаноном?», підводить до думки про суб'єктивний характер досвіду [6].

У праці «Творча еволюція» А. Бергсон стверджував, що творчість як безперервне народження нового складає сутність життя. Вона є тим, що об'єктивно здійснюється у протилежність суб'єктивній діяльності конструювання, яка лише комбінує старе. Основою всієї філософії Бергсона виступає життя. Одним з підходів до пізнання суспільного буття мислитель вважає прагнення охопити мить життя, усю гаму життєвих проявів предметити в понятті, в абстракції. Бергсон намагається провести у процесі пізнання розчленування, класифікацію реальних понять, прагне вирахувати та передбачити ці факти для практичного оволодіння речами. Саме у такий спосіб відбувається свідомо діяльність у процесі творення мистецького літературного продукту.

К.Г. Юнг досліджує літературу як таку, що посідає важливе місце як факт індивідуального та психічного процесу. Швейцарський мислитель усвідомлював обмеженість методів наукової психології при аналізі творів мистецтва. Тому розробив і запропонував метод «психічної феноменології» та «феноменології «я». У дослідженні «Про відношення аналітичної психології до поетико-художньої творчості» Юнг стверджував, що «тільки та частина мистецтва, яка охоплює процес художнього образотворення, може бути предметом психології, але в жодному разі не та, яка є складовою частиною самої сутності мистецтва, бо ця частина поряд із питанням, що таке мистецтво, може бути предметом тільки естетично-художнього, а не психологічного способу аналізу» [20, с. 91]. Для Юнга творчий процес постає процесом одухотворення архетипів. Художнє розгортання архетипів дає змогу охарактеризувати епоху, в якій народжується твір мистецтва, і дух часу, на формування якого і впливає мистецтво, оскільки забезпечує його тими фігурами, символами та образами, яких він потребує.

На думку академіка С. Кримського, якщо зіставити загальні системи архетипів та «національні архетипи», то можна виявити доміанти, на яких начебто «зациклилась» етнічна свідомість, з'ясувати ієрархію архетипів як системного утворення. Суспільство «розвивається так, що від самого початку закида-

ється потенційна сітка цілого, а подальший поступ лише актуалізує окремі ланки...» [4, с. 94].

Творчість як свобода уяви у процесі соціального пізнання включає різні аспекти, що стосуються авторської суб'єктивності, художнього твору як результату творчості і соціального пізнання. Авторську суб'єктивність формують численні джерела та фактори, які виявляють домінуючу функцію автора як суб'єкта творчості, або які самі можуть тяжіти над автором. Але особистісне начало (суб'єктивне, гуманістичне) у творчості – все ж визначальне; його роль полягає не в імітації факту соціальної дійсності, а в його трансформації в нову якість зі збереженням правди, що наближує людину до істини. Саме творчість є способом трансформації соціальної дійсності.

Пізнавальна діяльність неможлива без творчості. Адже навіть просте відображення об'єктивної реальності, тобто копіювання – при всій пов'язаності з психологічним процесом – неможливе без напруженої роботи інтелектуальних та емоційних потенцій людини. Творчість постає складним і багатогранним феноменом, оскільки вона є діяльністю, яка породжує щось якісно нове, чого ніколи раніше не існувало. Треба узяти до уваги той внутрішній потенціал, який пробуджується суб'єктивною активністю конкретної людини. Психологією творчість аналізується як психологічний акт із його психологічним «механізмом» перебігу. Філософський аналіз передбачає розгляд питання про суть творчості. Як аргументовано доводить Б. Новіков, творчість у її філософському осягненні повинна розглядатись не в значенні однієї з допоміжних характеристик людської діяльності, а як сутність та істина цієї діяльності, адже «в діяльності людина (спільнота, соціум загалом) детермінована зовнішніми чинниками; в творчості вона самодетермінована» [7, с. 10].

У сучасних реаліях твориться нова міфологія, яка базується на ідеології. Такий висновок робить О. Лосєв, водночас не відкидаючи первинності міфу. Ідеологія, паразитуючи на міфах, використовує для обґрунтування класичну інтерпретацію. У суспільстві, де панує раціо, на зовсім новій базі з'являється нова міфологія, у якій зацікавлені верхівки різних соціальних верств. Автор, письменник, поет, митець у цьому випадку постає кур'є-



ром, віщуном, посильним, що лише передає у художньому творі суспільні психологічні настрої, уявлення і усвідомлені тенденції.

Досліджуючи специфіку людської екзистенції, Ж.-П. Сартр розмірковує: «Людина просто існує, і вона не лише така, якою себе уявляє, але така, якою вона хоче стати. І оскільки вона уявляє себе вже після того, як починає існувати, і проявляє волю вже після того, як починає існувати, і після цього пориву до існування, то вона є лише те, що сама із себе робить... Це і називається суб'єктивністю» [11, с. 323]. Суб'єктивність автора є горнилом, у якому все, що є в душі – свідоме, несвідоме, реакція на зовнішні впливи, творче натхнення, емоції та переживання, осмислені цілі чи спонтанні порухи – перетворюється і трансформується у щось якісно нове.

Художній твір стає тією реальною субстанцією, тим дійсним фактором, у якому відображений процес художнього осмислення соціально-культурних реалій, оскільки через певний художній твір здійснюється проекція суспільного духовного життя на індивідуальний духовний світ автора твору, а згодом – і реципієнта-читача. Дійсно, кожен психічний акт і процес народжується та формується у мозку конкретної людини, яка живе й обертається в певному предметному середовищі, соціально-пізнавальній ситуації, і, змальовуючи цю ситуацію як обставини поведінки людини, письменник фіксує дії, впливи, подразники, які збуджують певні реакції, зумовлюють розмаїті елементи психіки, виповнюють зміст свідомості.

Через пізнання літератури можливим видається пізнання окремих реалій, а отже – й осягнення суспільства. Факт соціальної дійсності виявляється у художньому творі у вигляді символу, оскільки набуває нового значення, обростає ореолом таємничості. Символ художнього твору стає реальним образом дійсності. Діалектична взаємозумовленість таких фактів свідчить про трансформацію факту реальності у факт художньої реальності і, навпаки, про трансформацію художнього факту на реальний ґрунт.

І. Франко писав, що поет «для dokonання сутестії мусить розворушити цілу свою духовну істоту, зворушити своє чуття, напружити свою уяву, одним словом, мусить сам не тільки в дійсності, але ще й другий раз, репродуктивно, в своїй душі пережити все те, що хоче вилити в поетичнім творі, пережити якнай-

повніше і найінтенсивніше, щоби пережите могло вилитися в слова, якнайбільше відповідні дійсному переживанню» [18, т. 31, с. 45–46]. Але зрозуміло, що сутність такого діяльнісного творчого процесу, яким є художнє осмислення соціально-культурних реалій, остаточно окреслити неможливо. Поезія як один із видів мистецтва «є психічна енергія, яка безупинно пульсує і яка живить нашу людськість, цебто нашу мовність, через яку і в якій ми стверджуємо себе як самосвідомі істоти», бо «без неї наша людськість надто швидко зредукувалась би до механічних повторів, стереотипів, а остаточно до духовної смерті», – влучно зауважує І. Фізер [17, с. 159]. Про поетичне мистецтво як особливий вид артистичної творчості писав Платон, характеризуючи її як божественну діяльність, здійснену через автора-мистця, стверджуючи, що поетичне мистецтво відмінне від будь-якого іншого ремесла.

Процес художнього осмислення характеризується радше синтетичною діяльністю почуттєвої сфери та свідомості письменника. Мислення (зокрема художнє), відштовхуючись від чуттєвого досвіду суб'єкта, перетворює його, даючи шанс подвоювати реальність новими (саме художніми) формами, отримувати знання про окремі властивості та взаємостосунки предметів, які недоступні безпосередньо емпіричному рівню пізнання. Художнє осмислення широко відкриває пізнавальні можливості митця, даючи змогу глибоко проникнути в закономірності розвитку соціально-культурних реалій та природу самого художнього осмислення, суб'єктом якого (а отже – і об'єктом) є письменник чи поет. Художнє осмислення постає вельми складним соціально-культурним феноменом, феноменом духовного життя окремого художника слова, а також феноменом суспільного духовного буття. У процесі соціального пізнання художнє осмислення можна розглядати, аналізуючи при цьому співвідношення суб'єктивного й об'єктивного аспектів, чуттєвого і раціонального, емпіричного та теоретичного. Підкреслити тут важливо психологічні основи художнього осмислення дійсності. Художнє осмислення, виходячи з психологічного тлумачення, виявляється в актуальній діяльності митця-суб'єкта, яка є вмотивованою потребами та цілями, що мають особистісну значущість.

І. Франко зауважував, що майже кожна людина має в собі величезне багатство ідей і почувань, «хоча мало хто може і вміє

користуватися ними». Бо все, про що у житті думалось і читалось, що ворушилось у душі і розбуджувало чуття, все те не пропадає, а робиться тривким, хоч звичайно скритим набутком душі. «Та є люди, котрі мають здібність видобувати ті глибоко заховані скарби своєї душі і давати їм вираз у зрозумілих для кожного словах. Отсі щасливо обдаровані психологічні креси і копачі захованих скарбів – се й є наші поети, властиво, віднаходять і видобувають ті скарби не зовсім активно, не зусиллям свобідної автономної волі» [18, т. 31, с. 62–63]. І. Франко пояснює суть творчості, наголошує таїну несвідомого психологічного начала, яке починали науково обґрунтувати наприкінці XIX ст.

**Висновки.** Митець розкодує соціальні реалії, поділяє їх на «атоми» у своїй уяві, з'єднує ці «атоми» соціальних реалій та формує цілісний образ дійсності, який об'єктивує у художньому творі. Водночас автор-митець у реальному житті зауважує окремі факти, аналізує їх, робить висновки, в його уяві постають якісь образи, що узагальнюють чи акцентують побачене. Письменник, звичайно, передає свої враження, думки, переживання, але в нашому випадку важливу роль відіграє соціальна детермінація та творче натхнення, яке Іван Франко тлумачив як сугестію. Соціальне пізнання мистецького твору постає як варіант реконструкції соціокультурної дійсності, як розкодування, розшифрування уявлень представників інших епох, репрезентованих автором. Творча уява розглядатиметься як конструктивна і продуктивна уява, що відтворює образ соціальної дійсності, її «духу часу», її іманентні та явні прикмети.

### Література

1. Біленко Т. Феномен слова в українських реаліях (філософський аспект) : монографія / Т. Біленко. – К. : Знання України, 2003. – 432 с.
2. Димитрова Л.М. Філософія історії: від Полібія до Л. Гумільова : монографія / Л.М. Димитрова. – К. : ІЗМН, 1997. – 200 с.
3. Дудурич В. Проблемні моменти вчення про продуктивну здатність уяви у філософії І. Канта / В. Дудурич // Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія» / ред. кол. Н. Скотна (шеф-редактор), О. Ткаченко (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Ред.-вид. відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. – Випуск 37. – С. 83–93.

4. Кримський С.Б. Архетипи української культури / С.Б. Кримський // Феномен української культури : зб. наук. праць. – К. : Фенікс, 1996. – С. 90–112.
5. Мрака Н.М. Роль уяви та інтуїції у літературній діяльності / Н.М. Мрака // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острог : Національний університет «Острозька академія», 2013. – Випуск 22. – С. 126–130.
6. Нагель Т. На що схоже бути кажаном? / Т. Нагель ; пер. з англ. А. Синиці // Антологія сучасної аналітичної філософії, або жук залишає коробку / за наук. ред. А.С. Синиці. – Львів : Літопис, 2014. – С. 207–224.
7. Новіков Б. Творчість як спосіб здійснення гуманізму : монографія / Б. Новіков. – К. : НТУУ «КПІ», 1998. – 310 с.
8. Носова Г.Ю. Життя міфу у сучасних умовах [Електронний ресурс] / Г.Ю. Носова. – Режим доступу : <http://www.newacropolis.org.ua/theses/0562d3fa-831c-40ee-aab3-2848c9ad5ff0>.
9. Павлов Ю.В. Синергетична модель пізнання соціокультурної реальності / Ю.В. Павлов // Філософські проблеми гуманітарних наук : збірка наукових праць. – 2010. – № 16–17. – С. 196–201.
10. Павлова О.Ю. Уява як філософсько-антропологічна категорія : автореф. дис. ... канд. філософ. наук / О.Ю. Павлова. – К., 2003. – 15 с.
11. Сартр Ж.П. Екзистенціалізм – это гуманізм / Ж.П. Сартр // Сумерки богів. – М. : Мысль, 1989. – С. 319–344.
12. Скотний В. Раціональне та ірраціональне в науці й освіті / В. Скотний. – Київ–Дрогобич : Коло, 2003. – 288 с.
13. Скотний В. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному : монографія / В. Скотний. – Дрогобич : Вимір, 2004. – 348 с.
14. Смігунова О.Г. Естетика І. Канта: Продуктивна уява і принцип доцільності : автореф. дис. ... канд. філософ. наук. – К., 2007. – 12 с.
15. Стрикалюк Б. Філософія Шопенгауера [Електронний ресурс] / Б. Стрикалюк // Філософія і релігієзнавство. – 2014. – Режим доступу : <https://tureligious.com.ua/filosofiya-shopengauera/>
16. Ткачук О.В. До проблеми місця уяви у творчій діяльності / О.В. Ткачук // Наука і освіта. – 2011. – № 5. – С. 117–124.
17. Фізер І.М. Поезія, критика, дійсність / І.М. Фізер // Березіль. – 1991. – № 4. – С. 146–162.
18. Франко І. Із секретів поетичної творчості / І. Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50 т. / І. Франко. – К. : Наук. думка, 1981. – Т. 31. – С. 45–119.

19. Чалмерс Д. Сміливо зустрічаючи проблему свідомості / Д. Чалмерс ; пер. з англ. У. Луц // Антологія сучасної аналітичної філософії, або жук залишає коробку / за наук. ред. А.С. Синиці. – Львів : Літопис, 2014. – С. 297–336.

20. Юнг К.-Г. Психологія і поезія / К.-Г. Юнг ; пер. Івана Герасима // Слово. Знак. Дискурс : антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. Марії Зубрицької. – Львів : Літопис, 1996. – С. 91–108.

21. Leitner S. Modern Mythology [Електронний ресурс] / S. Leitner. – Режим доступу : <http://library.acropolis.org/modern-mythology/>

22. Wawrzonkowski K. Some Remarks on imagination by Gianfrancesco Pico Della Mirandola (1469–1533) / K. Wawrzonkowski // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – 2014. – № 2. – С. 10–15.

### References

1. Bilenko, T. (2003). *Fenomen slova v ukrainskykh realiiakh (filosofskyi aspekt) [The phenomenon of words in Ukrainian realities (philosophical aspect)]*. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].

2. Dumytrava, L.M. (1997). *Filosofiiia istorii: vid Polibiia do L. Humilova [Philosophy of History: from Polybius to L. Gumilev]*. Kyiv: IZMN [in Ukrainian].

3. Dudurych, V. (2017). Problemni momenty vchennia pro produktyvnu zdatsnist uiavy u filosofii I. Kanta [Problematic moments of the doctrine of the productive ability of imagination in I. Kant's philosophy]. In N. Skotna, O. Tkachenko et al. (Eds.), *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filosofiiia» – Problems of the humanities. Series «Filosofiya», 37, 83–93*. Drohobych: Redaktsiino-vydavnychiy viddil Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

4. Krymskyi, S.B. (1996). Arkhetypy ukrainskoi kultury [Archetypes of Ukrainian culture]. *Fenomen ukrainskoi kultury – The phenomenon of Ukrainian culture* (pp. 90–112). Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

5. Mraka, N.M. Rol uiavy ta intuitsii u literaturnii diialnosti [The role of imagination and intuition in literary activities]. *Naukovi zapysky. Seriiia «Psychohohiia i pedahohika» – Proceedings. Series «Psychology and Pedagogy», 22, 126–130*. Ostroh: Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia» [in Ukrainian].

6. Nagel, T. (2014). Na shcho skhozhe buty kazhanom? [What seems to be a bat?]. (A. Synytsia, Trans.). In A. Synytsia (Ed.), *Antolohiia suchasnoi analitychnoi filosofii, abo zhuk zalyshaie korobku – The anthology of modern*

*analytical philosophy, or the beetle leaves the box* (pp. 207–224). Lviv: Litopys [in Ukrainian].

7. Novikov, B. (1998). *Tvorchist yak sposib zdiisnennia humanizmu [Creativity as a way to implement humanism]*. Kyiv: NTUU «KPI» [in Ukrainian].

8. Nosova, H.Yu. (2010). *Zhyttia mifu u suchasnykh umovakh [Life of the myth in modern conditions]*. Retrieved from <http://www.newacropolis.org.ua/theses/0562d3fa-831c-40ee-aab3-2848c9ad5ff0> [in Ukrainian].

9. Pavlov, Yu.V. (2010). Synerhetychna model piznannia sotsiokulturnoi realnosti [Synergetic Model of Cognition of Socio-Cultural Reality]. *Filosofski problemy humanitarnykh nauk – Philosophical problems of the humanities*, 16–17, 196–201 [in Ukrainian].

10. Pavlova, O.Yu. (2003). *Uiava yak filosofsko-antropolohichna katehoriia [Imagination as a philosophical and anthropological category]*. (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].

11. Sartr, Zh.P. (1989). Ekzistencializm – eto gumanizm [Existentialism is humanism]. *Sumerki bogov – Twilight of the gods* (pp. 319–344). Moscow: Mysl [in Russian].

12. Skotnyi, V. (2003). *Ratsionalne ta irratsionalne v nauksi y osviti [Rational and irrational in science and education]*. Kyiv–Drohobych: Kolo [in Ukrainian].

13. Skotnyi, V. (2004). *Filosofiia osvity: ekzystentsiia irratsionalnoho v ratsionalnomu [Philosophy of education: the existence of irrational in the rational]*. Drohobych: Vymir [in Ukrainian].

14. Smihunova, O.H. (2007). *Estetyka I. Kanta: Produktyvna uiava i pryntsyyp dotsilnosti [Aesthetics of I. Kantha: Productive imagination and principle of expediency]*. (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].

15. Strykaliuk, B. (2014). *Filosofiia Shopengauera [Schopenhauer's philosophy]*. *Filosofiia i relihiieznavstvo – Philosophy and Religious Studies*. Retrieved from <https://tureligious.com.ua/filosofiya-shopengauera/> [in Ukrainian].

16. Tkachuk, O.V. (2011). Do problemy mistsia uiavy u tvorchii dialnosti [The problem of imagination in creative activity]. *Nauka i osvita – Science and education*, 5, 117–124 [in Ukrainian].

17. Fizer, I.M. (1991). Poeziia, krytyka, diisnist [Poetry, critique, reality]. *Berezil*, 4, 146–162 [in Ukrainian].

18. Franko, I. (1981). Iz sekretiv poetychnoi tvorchosti [From the secrets of poetic creativity]. In I. Franko, *Zibrannia tvoriv – Collected works* (Vols. 1–50; Vol. 31), (pp. 45–119). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].

19. Chalmers, D. (2014). Smilyvo zustrichaiuchy problemu svidomosti [Courageous meeting the problem of consciousness]. (U. Lushch, Trans.). In

A.S. Synytsia (Ed.), *Antolohiia suchasnoi analitychnoi filosofii, abo zhuk zalyshaie korobku – The anthology of modern analytical philosophy, or the beetle leaves the box* (pp. 297–336). Lviv: Litopys [in Ukrainian].

20. Yung, K.-G. (1996). *Psykhohohiia i poeziia* [Psychology and poetry]. (I. Herasym, Trans.). In M. Zubrytska (Ed.), *Slovo. Znak. Dyskurs: antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st. – Word. Sign. Discourse: anthology of the world literary-critical thought of the twentieth century* (pp. 91–108). Lviv: Litopys [in Ukrainian].

21. Leitner, S. (2014). *Modern Mythology*. Retrieved from <http://library.acropolis.org/modern-mythology/> [in English].

22. Wawrzonkowski, K. (2014). Some Remarks on imagination by Gianfrancesco Pico Della Mirandola (1469 – 1533). *Visnyk NAU. Serii: Filozofia. Kulturolohiia – Bulletin of the National Aviation University. Series: Philosophy. Culturology*, 2, 10–15 [in English].

**YANKO Zhanna** – Candidate of Philosophy Sciences, Associate Professor of the Philosophy Department named after Professor Valeriy Skotnyi, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivan Franko Str., 24, Drohobych, 82100, Ukraine ([zhane.ya@gmail.com](mailto:zhane.ya@gmail.com))

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-9323-0160>

**DOI:** <https://doi.org/10.24919/2522-4700.36.154301>

## **CREATIVE IMAGINATION AND PROCESS OF THE ARTISTIC COGNITION OF SOCIO-CULTURAL REALITY**

**Abstract.** In the modern scientific discourse the problem of social cognition, creative process, the perception of literary and artistic work is studied very actively in the light of a postmodern paradigm. The study of the phenomenon of creative imagination is connected with various branches of knowledge, which contributes to the manifestation of its diversity of understanding and interpretation. The artistic work is the result of socio-cultural searches and visions that specifically reflects the processes of reality and at the same time appears as the original factor in the concept of a possible future.

The purpose of the paper is to clarify the role of the phenomenon of creative imagination in the context of social cognition of socio-cultural reality by means of artistic creativity.

David Chalmers, as a researcher of the problem of consciousness, proposed a non-reductive theory based on the principles of structural coherence and organizational invariance, which are manifested in a two-dimensional view of information.

Any artistically valuable product is inextricably connected with socio-cultural factors, with the «spirit of time», with general and subjective notions of the existing realities and the person himself.

Ivan Franko as a subject of social cognition operates with facts and objective realities and refers to the artistic texts of his contemporaries relying on his own practical experience. The individual consciousness of the author plays an important role in the process of reproducing the facts of life and their embodiment in the artistic word.

Creativity as the freedom of imagination in the process of social cognition includes various aspects relating to author's subjectivity, artistic work as a result of creativity and social cognition.

The artist decodes social realities dividing them into «atoms» in his imagination, links these «atoms» of social realities and forms a holistic image of reality that objectifies in the artistic work. Social perception of the artistic work appears as an option for the reconstruction of socio-cultural reality, as decoding, decrypting the ideas of the representatives of other epochs presented by the author. Creative imagination will be seen as constructive and productive imagination, which reproduces the image of social reality, its «spirit of time», its immanent and obvious signs.

**Key words:** creative imagination, artistic work, artistic cognition, social cognition, social realities, creative process, socio-cultural activity.

*Одержано 20.09.2018*